

Jak politycy niszczą gospodarkę i prawa człowieka

Siedem lat po upadku rządów poprzedniego prezydenta Slobodana Miloszewicza w 2000 roku Serbia przechodzi trudną transformację, która położy fundamenty na przyszłość. Od początku 2008 roku gospodarka państwa ucierpiała z powodu czynników niezwiązanych z ekonomią. Stabilność makroekonomiczna nadal jest dość krucha, korupcja się szerzy a demokracja nadal nie jest do końca utrwalona. Najbardziej narażone grupy, jak bezrobotni, niepełnosprawni, emeryci, biedni, wykluczeni a także kobiety i dzieci, nadal mają problemy z dostępem do podstawowych świadczeń.

Women's Centre for Democracy and Human Rights

Mirjana Dokmanovic, PhD

Danica Drakulic, PhD

Rok 2008 rozpoczął się od dramatycznych turbulencji politycznych, które będą miały wpływ na kraj przez kolejne lata. 17 lutego Kosovo i Metohija¹ ogłosiły jednostronną deklarację niepodległości. Rząd serbski natychmiast odrzucił tę deklarację, ale społeczność międzynarodowa silnie wsparła działania niepodległościowe Kosowa i Metohii. Konsekwencją tej sytuacji są między innymi: spowolnienie negocjacji z UE w sprawie umowy stabilizacyjnej i akcesyjnej, upadek rządu, ustalenie na 11 maja daty wyborów parlamentarnych, prowincjonalnych i lokalnych², sygnały zaniepokojenia ze strony zagranicznych inwestorów oraz szok na giełdzie papierów wartościowych.

Pomimo że przedstawiciele rządu utrzymują optymistyczne nastawienie do makroekonomicznej sytuacji kraju i tego, co zostało osiągnięte, niezależni eksperci są bardziej powściągliwi w prognozach. Nie istnieje polityczny consensus co do integracji z Europą, co z kolei prowadzi do destabilizacji politycznej. Ciągłe polityczne kryzysy zagrażają reformom gospodarczym, wdrażanym powoli i z miernym skutkiem.

Kluczowe wskaźniki makroekonomiczne

Serbia osiągnęła znaczące ekonomiczne rezultaty w swojej transformacji ku gospodarce rynkowej. Odłąk 7 lat temu rozpoczęły się przemiany PKB wzrosło o prawie 50%. Jednakże, podczas ostatnich dwóch lat, gospodarka zanotowała znaczne wahania. Najwyższy wzrost PKB został odnotowany w 2006 roku, jednak już w 2007 roku produkcja przemysłowa wzrosła jedynie o 4%. Temu niestabilnemu wzrostowi towarzyszył ogromny wzrost płac, średnio o 20% do 30%, a także ogromne rozluźnienie w ograniczeniach finansowych, co spowodowało znaczny gospodarczy spadek. Po wzroście PKB o 0.75% w 2005 roku, rok później odnotowano deficyt w wysokości 1,5%. Deficyt z uwzględnieniem płatności wyniósł 13% PKB w 2006 roku oraz 13,95% w 2007 roku. Dług zagraniczny sięgnął 62% PKB.³

Rynek krajowy opiera się w dużej mierze na imporcie, gdyż rodzima produkcja nadal nie jest w sta-

nie zaspokoić całego zapotrzebowania. Z tego powodu wzrósł deficyt handlu zagranicznego. Rozwój rodzimego zapotrzebowania spowodował wzrost zagranicznego deficytu handlowego oraz długów, co zagraża realizacji planu makroekonomicznego. W budżecie na rok 2008 rząd ogłosił cięcia w wydatkach publicznych (10%), dopłatach (5%) oraz inwestycjach (około 20%). Jednak pomimo deklarowanej polityki kontroli budżetu i pensji w sektorze publicznym, rząd ostatnio zgodził się na wzrost płac.⁴

Taka sytuacja makroekonomiczna jest wypadkową długoterminowej polityki fiskalnej z restrykcyjną polityką monetarną. Pensje i konsumpcja rosną zbyt szybko w kontekście niedostatecznej i nieadekwatnej krajowej produkcji, powodując wzrost zobowiązań wobec krajów zewnętrznych. Podczas całego procesu przemiany pensje stopniowo rosły, zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym, znacznie szybciej niż produkcja (Biuro Statystyki).

Po wydaniu oceny na temat trendów makroekonomicznych w Serbii w 2006 roku Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW) zarekomendował w marcu 2007 znaczną redukcję konsumpcji w sektorze publicznym i wzrost PKB o 2,75% w roku 2007. Rząd zaproponował deficyt budżetowy w wysokości 2,75%.⁵ Zalecenia MFW stoją w sprzeczności w stosunku do planów ekspansywnej polityki fiskalnej rządu. MFW proponował, aby rząd nie używał polityki fiskalnej do stymulowania produkcji, dopóki sektor publiczny nie zostanie zreformowany (oznacza to zredukowanie zatrudnienia i pensji w tym sektorze). Polityka fiskalna powinna być bardziej restrykcyjna w przyszłości.

Niski poziom inwestycji jako odsetek PKB był słabym elementem poprzednich faz przekształceń. Łączono to z wysokim wskaźnikiem bezrobocia. Jednocześnie oficjalnie bezrobocie sięga 20%, a stałe inwestycje stanowią tylko 18% PKB (Ministerstwo Finansów). Pierwszy wskaźnik znajduje się znacznie powyżej europejskich standardów, podczas gdy drugi z nich znacznie poniżej. Zwiększenie zagranicznych inwestycji w Serbii ma kluczowe znaczenie dla sukcesu gospodarczego kraju. Wymaga to jednak politycznej i makroekonomicznej stabilności, wysokiej jakości instytucji oraz warunków przyjaznych biznesowi.

W obecnej sytuacji natomiast radykalne siły polityczne zbierają poparcie w obliczu nieusatsfakcjonowa-

nia z przebiegu przemian. Fakt ten w jeszcze większym stopniu komplikuje sytuację polityczną kraju, która i tak już ugina się pod ciężarem nierozwiązanych konfliktów. Rosnąca niepewność może prowadzić do następujących konsekwencji: zastoju w integracji z Europą, wzmocnienia gospodarczych monopolii, osłabienia ekonomicznej konkurencyjności, znacznych wahań na giełdzie i rynkach walut, zwiększenia korupcji, wzmocnienia różnic społecznych oraz obniżenia standardu życia.

Ubóstwo

Ponad 450.000 obywateli otrzymuje zasiłek społeczny, a minimum socjalne to 160 USD miesięcznie na osobę. Wskaźnik ubóstwa spadł z 13,3% w 2002 roku do 6,6% w 2007 roku, co przekłada się na pół miliona osób. Niemniej jednak, nadal pół miliona ludzi żyje na granicy ubóstwa. Znalazienie lub stracenie pracy jest kluczowym czynnikiem określającym domowy budżet. Ponad połowa ze wszystkich gospodarstw domowych z dziećmi (56,2%) deklaruje, że ich obecny stan finansowy jest zły lub bardzo zły.

Emeryci również stanowią grupę ryzyka. W styczniu 2008 roku 60% emerytów (760000 osób) otrzymywało mniej niż 300 USD na miesiąc, a 13% z nich musiało przeżyć za 150 USD.⁶ Inne grupy defaworyzowane, takie jak dzieci, seniorzy, ludzie niepełnosprawni czy Romowie, również potrzebują ciągłej i szerokiej pomocy.

Dzieci

Dane UNICEF-u wskazują na to, że wiele kwestii związanych z pomocą społeczną nadal stanowi duże wyzwanie. Ubogie dzieci, dzieci Romów, dzieci niepełnosprawne, ofiary nadużyć, zaniedbania, wyzysku i przemocy oraz dzieci żyjące w państwowych ośrodkach – wszystkie z nich doświadczają wykluczenia. Reforma systemu finansowania jest niezbędna do poprawy ich sytuacji. Zwiększenie wsparcia finansowego pomogłoby im osiągnąć minimum życiowe oraz zwiększyć szanse na dostęp do różnego rodzaju usług.

Ponad 300000 dzieci żyje w biedzie lub na jej skraju. Gospodarstwa domowe doświadczające problemu biedy wydają prawie 80% swojego przychodu na jedzenie, czynsz i dom. Pozostawia to bardzo niewiele pieniędzy na ich potrzeby. Większość dzieci z biednych rodzin żyje poza terenami miejskimi, co oznacza,

¹ Prowincja serbska, której status reguluje Rezolucja 1244 Rady Bezpieczeństwa ONZ

² W niepodległej prowincji Vojvodina.

³ Economist magazine, Nr 323/2006.

⁴ Economist magazine, Nr 403/2008.

⁵ Economist magazine, Nr 356/2007.

⁶ Blic Daily, dostępne na: <www.blic.co.yu/ekonomija.php?id=30849>

że szkoły, szpitale, opieka medyczna, obiekty sportowe itp. są od nich znacznie oddalone. Ponad 6% dzieci żyjących poniżej progu ubóstwa nie uczęszcza do szkoły podstawowej, a wskaźnik chorób przewlekłych jest wśród nich znacznie powyżej średniej. Dzieci żyjące w regionach wiejskich i mniej rozwiniętych częściach kraju (południowo-wschodnia i zachodnia Serbia) również narażone są na społeczno-ekonomiczne oraz finansowe wykluczenie.

Dzieci romskie są szczególnie zagrożone, gdyż aż 80% z nich żyje w biedzie, a tylko 4% chodzi do przedszkola. Pośród Romów śmiertelność niemowląt i dzieci do lat pięciu jest trzy razy wyższa niż pośród reszty społeczeństwa. Mimo iż 76% z nich uczęszcza do szkoły podstawowej, tylko 13% ją kończy. Do szkoły średniej uczęszcza już tylko 4,8% dziewcząt i 12,2% chłopców romskich.

Dzieci niepełnosprawne są nie tylko wykluczone z opieki zdrowotnej i edukacji, lecz również narażone na izolację i odrzucenie. Rodzice często nie otrzymują adekwatnej pomocy od państwa. Podczas gdy jedynie połowa biednych dzieci otrzymuje rządową pomoc, aż 19% zamożnych rodzin również z niej korzysta.

Osoby niepełnosprawne

Serbia w 2006 roku uchwaliła prawo o Zapobieganiu Dyskryminacji Osób Niepełnosprawnych oraz ratyfikowała Konwencję ONZ Praw Osób Niepełnosprawnych w 2007 roku. Nakłada to na władze państwowe zobowiązanie do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług i obiektów publicznych. Jednak do tej pory prawo to nie zostało w pełni wdrożone. Dane z Centrum dla Rozwoju Zintegrowanego Społeczeństwa wskazują, że 79% osób niepełnosprawnych nie ma pracy, 70% żyje w biedzie, a 50% nie ukończyło szkoły podstawowej. W 2006 roku z 23000 osób zarejestrowanych w Urzędzie Pracy, tylko 316 osobom udało się znaleźć pracę. Tylko tyle zostało osiągnięte, pomimo prowadzenia działań na rzecz poprawy obecnej sytuacji. Jedną z głównych przeszkód jest niechęć pracodawców do przystosowania biur dla osób niepełnosprawnych oraz trudności w transporcie do miejsca pracy.

Mimo iż osoby niepełnosprawne to ok. 8% - 10% społeczeństwa, nie są oni widoczni w miejscach publicznych.

Kobiety

Kobiety nadal narażone są na szeroko pojętą dyskryminację, zarówno w życiu prywatnym, jak i publicznym. Pracodawcy dyskryminują je w miejscach pracy, tym samym łamiąc prawo pracy. Strach przed utratą pracy lub odmową zatrudnienia powoduje, że kobiety godzą się na taki stan rzeczy. Badanie przeprowadzone przez Niezależny Związek Zawodowy wskazuje, że różnica w płacach pomiędzy płacami waha się od 10 do 30 procent. Kobiety często cierpią z powodu wielokrotnej dyskryminacji czyli wypadkowych: wieku, pochodzenia, niepełnosprawności oraz orientacji seksualnej. Przemoc wobec kobiet jest powszechna, w tym akty przemocy domowej i molestowanie seksualne.

Prawa pracownicze

Restrykcyjna polityka gospodarcza działa przeciwko interesom pracowników. Niezadowolone społeczeństwo rośnie, ale związki zawodowe nie mają siły przebicia.

W 2007 roku policja, pracownicy hut, pracownicy przemysłu włókienniczego, pracownicy systemu sprawiedliwości, nauczyciele oraz administracja publiczna zorganizowali szereg strajków przeciwko niskim płacom. Wielu z nich zdecydowało się na strajk głodowy.

Niewystarczające standardy bezpieczeństwa w pracy stanowią również poważny problem. Z powodu rosnącej liczby urazów na budowach (na początku 2008 roku odnotowano 14 wypadków śmiertelnych i 112 ciężkich uszkodzeń ciała) Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej ogłosiło sześciomiesięczną kampanię zwiększonej kontroli, aby upewnić się, że pracodawcy spełniają standardy bezpieczeństwa. Organizacje praw człowieka starają się aby ten poziom inspekcji był standardem.

Nadużycia i molestowanie w pracy to często występujący problem, który dopiero ostatnio został wzięty pod lupę. Badania pokazują, że 1 na 14 mężczyzn oraz 1 na 3 kobiety byli ofiarami molestowania seksualnego w pracy przynajmniej raz w życiu. Na początku 2008 roku Biuro Pracy, Zatrudnienia i Równości Płciowej w autonomicznej prowincji Vojvodina we współpracy ze związkami zawodowymi, stowarzyszeniem pracodawców i organizacjami pozarządowymi zaczęło przygotowywać projekt ustawy, która zakazywałaby emocjonalnych nadużyć w miejscu pracy.

Opieka zdrowotna

Reformom gospodarczym towarzyszyły reformy wydatków publicznych. Od 2001 roku wydatki publiczne na edukację, służbę zdrowia, opiekę społeczną i służby publiczne systematycznie stanowią coraz większy odsetek PKB. W 2007 roku Serbia wydała 6,5% PKB na służbę zdrowia. Na początku 2002 roku kraj stopniowo przechodził od obowiązkowego ubezpieczenia zdrowotnego do prywatnego.

W tych nowych warunkach ogromna przepaść pomiędzy bogatymi obywatelami i masą osób biednych zagrożiła dobroty wielu rodzin i ich dostępowi do opieki zdrowotnej. Biedni, bezrobotni i emeryci mają problem z korzystaniem ze świadczeń służby zdrowia, szczególnie tej prywatnej. Główną barierą stanowi jej koszt.

Inspektorzy wykryli, że 40% oddziałów położniczych nadal ma problemy z infrastrukturą i higieną. UNICEF z kolei alarmuje na temat problemów, z jakimi muszą się uporać grupy marginalizowane, wymieniając brak dostępu dzieci do opieki zdrowotnej i nie tylko. Śmiertelność wśród noworodków jest znacznie powyżej średniej europejskiej, szczególnie w nizinach społecznych oraz pośród Romów.

Dotychczas rząd zatwierdził wytyczne wielu strategii państwowych i/lub planów działań, ukierunkowanych na wzrost statusu społecznego, zatrudnienia, dostępu opieki zdrowotnej oraz edukacji w grupach defaworyzowanych, takich jak dzieci, młodzież, kobiety, Romowie oraz osoby niepełnosprawne. Strategia Rozwoju Społecznego Dobrobytu, przyjęta w 2005 roku, została zaprojektowana, by zapewnić lepszą i efektywniejszą opiekę społeczną. Niemniej jednak, brak wydajnych sposobów wdrażania oraz mechanizmów monitorowania spowodował znaczne osłabienie jej efektywności.

Dyskryminacja i korupcja

Sektor pozarządowy jest niezwykle aktywny w promocji międzynarodowych i europejskich standardów ochrony

praw człowieka, w tym praw kobiet, mniejszości oraz dzieci. Raporty i liczne analizy organizacji pozarządowych wskazują, że międzynarodowe standardy ochrony kobiet, dzieci, Romów, mniejszości i innych zagrożonych grup nie są wdrażane, a prawa społeczne i ekonomiczne są źle chronione. Mimo że zarówno Konstytucja, jak i liczne prawa zabraniają dyskryminacji, nie są one stosowane. Serbii nadal brak dobrego systemu ochrony, który uporałby się z bezpośrednią i pośrednią dyskryminacją. Co więcej, pomimo presji ze strony organizacji pozarządowych, rząd nie przegłosował prawa antydyskryminacyjnego oraz ustawy o równości płci.

Ponadto, szeroko rozpowszechniona korupcja, przenikająca wszystkie warstwy życia publicznego, szkodzi wysiłkom tworzenia prawa i wdrażania zasady równego dla wszystkich dostępu do zasobów i podstawowych usług. Rada Antykorupcyjna, ciało doradcze rządu, ujawniło liczne afery korupcyjne. Rada ukazała również jak prawo prywatyzacyjne zatwierdzone w 2001 roku dało podwaliny dla niekontrolowanego rozwoju korupcji, powstawania monopolii, prania brudnych pieniędzy oraz okradania państwowych spółek przez „grupy trzymające władzę”, które tworzą prawo tylko po to, by na jego podstawie czerpać osobiste zyski.

Literatura cytowana:

- Alternative Report to the CEDAW Committee, 30 March 2007.
Autonomous Women's Centre Belgrade: <www.womenngo.org.yu/images/serbiaalternativereport.pdf>.
- Belgrade Centre for Human Rights, 2005. "Human Rights in Serbia and Montenegro 2005: Legal provisions, practice and awareness in the State Union of Serbia and Montenegro compared to international human rights standards". <www.bgcenter.org.yu/index.php?p=336>.
- Belgrade Centre for Human Rights, 2007. "Human Rights in Serbia: Legal provisions and practice compared to international human rights standards". <www.bgcenter.org.yu/index.php?p=491>.
- Economist Magazine, <www.emportal.co.yu/en/>.
- Human Rights Committees Network in Serbia, September 2007. "Serbia: Alternative Report submitted pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities". Vojvodina Center for Human Rights.
- Development Bureau of the Republic, 2007. "Human Development Analysis of Serbia". Belgrade.
- Anti-corruption Council, 17 May 2007. Mrs. Verica Barac, President of the Anti-corruption Council: "The Law on Privatization protects the interests...". Retrieved 3 March 2008 from: <www.antikorupcija-savet.sr.gov.yu/eng/view.jsp?articleId=533>.
- Anti-corruption Council, 11 June 2007. "Most important issues in the fight against corruption in Serbia". Retrieved 4 March 2008 from: <www.antikorupcija-savet.sr.gov.yu/eng/view.jsp?articleId=535>.
- Government of Serbia, 2 August 2007. "Second Report on the Implementation of the Poverty Reduction Strategy in Serbia". Retrieved 17 January 2008 from the Poverty Reduction Strategy website: <www.prsp.sr.gov.yu/engleski/dokumenta.jsp>.
- Government of Serbia's website: <www.srbija.sr.gov.yu/?change_lang=en>.
- Ministry of Finance, 2008. "Macroeconomic data". Retrieved 2 April 2008 from: <www.mfin.sr.gov.yu/eng/14/>.
- Ministry of Labour and Social Policy: <www.minzsr.sr.gov.yu/portal/>.
- Bureau of Statistics: <www.statserb.sr.gov.yu>.
- UNICEF, 2007. *The State of Children in Serbia 2006: With Focus on Poor and Excluded Children*. Belgrade: UNICEF Belgrade.
- Vojvodina Center for Human Rights, 2007. "Vojvodina/Serbia: Alternative Report submitted pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities".